שני לוחות הברית — מאמר שמיני

דביקות הלב בכל הדרכים לעבודת הש"י

וכתב הרמב"ם בפ"ה מח' פרקים שהקדים למסכת אבות וזה לשונו, צריך לאדם שישעבד כחות נפשו כלם וישים לנגד עיניו תמיד תכלית אחת, והוא השגת הש"י כפי יכולת האדם לדעת אותם, וישים פעולותיו כלם תנועותיו ומנוחותיו וכל דבריו מביאין לזה התכלית עד שלא יהיה מפעולתיו דבר מפועל ההבל רצוני לומר פועל שלא יבא לזאת התכלית. והמשל בו, שישום הכוונה באכילתו ובשתייתו ומשגלו ושינתו ויקיצתו ותנועתו ומנוחתו בבריאת גופו לבד, והכוונה בבריאת גופו שתמצא הנפש כליה בריאים ושלמים לקנות החכמות ולקנות מעלות המדות ומעלות השכליות עד שיגיע להתכלית ההוא. ועל זה ההיקש לא תהיה אז כוונתו אל ההנאה לבד עד שיבחר מן המזון והמשתה הערב, וכן בשאר הנהגות. אבל יכוון אל המועיל, וכשיזדמן שיהיה ערב, יהיה. או יכוון אל הערב על דרך חכמת הרפואה כמו שחלשה תאוותו למאכל, יעירה במזונות המתובלות הערבות שנפש האדם מתאוה להם. וכן מי שתתעורר עליו מרה שחורה, יסירה בשמיעת הנגונים ובמיני זמר, ובטיול הגנות ובבניינים הנאים וחברת הצורות היפות וכיוצא בהם ממה שירחיק הנפש ויסור חולה המרה השחורה ממנו. והכוונה בכל זה שיבריא גופו, ותכלית הכוונה בבריאת גופו לקנות חכמה. וכן כשיתעסק לקנות ממון, יהיה תכלית כוונתו בקבוצו שיוציאו במעלות, ושימצאהו לחושי גופו ולהמשיך מציאתו עד שישיג וידע מהש"י מה שאפשר לדעתו. ועל זה ההיקש יש למלאכת הרפואות מבוא גדול במעלות השכליות והמדות ובידיעת הש"י, עד כאן לשונו:

עוד שם ישמש כחות נפשו כולם וישים תכלית ידיעת הש"י לבד, ולא יעשה מעשה קטן או גדול ולא ידבר דבר אלא שהפועל ההוא או הדבר ההוא מביא למעלה, או למה שמביא אל מעלה, והוא יחשוב ויסתכל בכל פועל ותנועה ויראה אם יביא אל התכלית ההוא או לא יביא, ואז יעשהו. וזהו אשר בקש ממנו יתברך שנכוון אליו באמרו (דברים ו, ה) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך, רצה לומר בכל חלקי נפשך שתעשה תכלית כל חלק ממנה תכלית אחת והיא לאהבה את הש"י. וכבר הזהיר הנביא ע"ה על זה גם כן, אמר (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו, ופירשו חז"ל ואמרו (ברכות סג, א) אפילו לדבר עבירה, רצו לומר שתשים לפועל ההוא תכלית והוא האמת, אע"פ שיש בו עבירה מצד אחר. וכבר כללו חז"ל זה הענין כולו בקצרה במלות מועטות מורות על זה הענין הוראה שלימה מאוד, עד כשאתה תבחן קוצר המלות איך ספרו זה הענין הגדול והעצום כולו אשר חברו בו חבורים ולא השלימוהו תדע שנאמר בכח אלקי בלי ספק, והוא אמרם בצוואתיהם (אבות ב, יב) וכל מעשיך יהיו לשם שמים, עד כאן לשון הרב הגדול הרמב"ם:

וכדמות זה כתב הטור אורח חיים סימן רל"א וזה לשונו, לא תהא כוונתו להנאת גופו, אלא להחזיק גופו לעבודת הש"י. וכן כל מה שיהנה בעולם הזה לא יכוון להנאתו, אלא לעבודת הבורא ית' כדכתיב (משלי ג, ו) בכל דרכיך דעהו, ואמרו חכמים ויהיו כל מעשיך לשם שמים:

וכן סידר הר"ר יונה הענין בפרקי אבות ויהיו כל מעשיך לשם שמים, אפילו דברים של רשות, כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך, או לדבר הגורם עבודתו. אכילה ושתיה כיצד, אין צריך לומר שלא יאכל ולא ישתה דברים האסורים. אף כי אכל ושתה דברים המותרים והיה רעב וצמא, אם להנאות גופו עשה אין זה משובח, אלא א"כ נתכוון להשלים צרכי גופו, ושיאכל כדי חיותו כדי לעבוד בוראו. הישיבה והקימה וההליכה כיצד, אין צריך לומר שלא ישב במושב לצים ושלא לעמוד בדרך חטאים ושלא לילך בעצת רשעים. אלא אפילו לישב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת תמימים, אם עשה להנאת עצמו להשלים חפצו ותאוותו אין זה משובח אא"כ עשה לשם שמים. שכיבה כיצד, אין צריך לומר בזמן שיכול לעסוק בתורה ובמצות, אם יתגרה בשינה לענג את עצמו שאין ראוי לעשות כן. אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו, אם עשה להנאת גופו אין זה משובח, אלא א"כ נתכוון להשלים צרכי גופו שיוכל לעבוד בוראו, ויתן שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאת ושלא תטרף דעתו בתורה מחמת היגיעה. התשמיש כיצד, אין צריך לומר שלא יעבור עבירה, אלא אפילו בעונה האמורה בתורה, אם עשה להנאת גופו או להשלים תאותו הרי זה מגונה. ואפי' אם נתכוון כדי שיהיו לו בנים שישמשו אותו וימלאו מקומו אין זה משובח. אלא א"כ נתכוון שיהיו לו בנים לעבודת בוראו, או שנתכוון לשמש מטתו לקיים עונה האמורה בתורה כאדם הפורע חובו. השיחה כיצד, אין צריך לומר לספר לשון הרע ונבלות פה. אלא אפילו לספר בדברי חכמה, צריך שתהיה כוונתו לעבודת בוראו, או לדבר המביא לעבודתו:

כללו של דבר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול את כל מעשיו במאזני שכלו. וכשראה דבר שיבא לידי עבודת הבורא יתעלה, יעשהו. ואם לאו, לא יעשנו. ומי שמדות הללו מצויות בו נמצא עובד את בוראו כל ימיו אפילו בשעת שבתו וקומו והלוכו

ובשעת משאו ומתנו, ואפילו באכילתו ובשתייתו, ואפילו בתשמישו ובכל צרכיו. ועל הדרך הזה זקף רבינו הקדושהגה"הוממה שכתב הטור בשם רבינו יונה בענין רבי זקף עשר אצבעותיו כו' (כתובות קד, א), מתורץ דלא קשה הא בפרק א' דעבודה זרה (יא, א) איתא איפכא, שני גאים (בראשית כה, כג), אלו רבי ואנטונינוס שלא פסקו משולחנם לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים, משמע שהיו לו [כל] התענוגים. ומה שחלקו התוס' שם (ד"ה צנון וחזרת) בין רבי לבני ביתו, דלא קאי על רבי שהוא לא נהנה, רק בני ביתו, זהו שינויי דחיקא. אלא הענין הוא אמת, דרבי לא פסק מעל שולחנו כו', אבל לא עשה זה בשביל הנאה דהיינו שיהנה הגוף, רק עשה על דרך רפואה לחזק הגוף, שיהי' חזק לעבודת הבורא. ואז הלשון בכתובות מדוייק, שאמר לא נהניתי, כלומר אע"פ שאכלתי, לא עשיתי בשביל הנאה. וזה לשון התוס' שם בכתובות (קד, א ד"ה לא נהניתי) לא נהניתי כו', דאמרינן במדרש עד שאדם מתפלל שיכנס תורה לתוך גופו, יתפלל שלא יכנסו מעדנים לתוך גופו, ומייתי האי עובדא דרבי, עד כאן לשונם:ועתה אבאר דברי רבי על מה שאמר רבש"ע גלוי וידוע לפניך, למה האריך בלשונו, הוה ליה למימר, רבש"ע אתה יודע כו'. אלא הענין שייך על דרך לשון הר"ר יונה שהביא הטור שאמר, חייב אדם לשום עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כו'. דהענין הוא דיכול להיות אף מי שכוונתו בשביל הבריאות ולא בשביל הנאה, בקל הוא טועה ומיקל לעצמו לומר, אף כי מרבה בתענוג, אומר כי הכל צריך לבריאת הגוף ולחזק כחותיו. ועל זה אמר, ישים עיניו ולבו וישקול כו' הכל בדקדוק גמור. ולפי שהן דברים הנתונים ללבו שלו, כי הלב יודע מרת נפשו, ובהלב יש ההתבוננות, על כן אמר הלשון גלוי וידוע לפניך, כלומר רבש"ע אתה בוחן לבות וגלוי לפניך כל מחשבות שהיו בלבי, וכענין שרש"י מפרש בחומש (ויקרא יט, לב ד"ה והדרת פני זקן) ויראת מאלהיך, בדברים המסורים ללב אומר הפסוק תמיד ויראת מאלהיך, כי הוא בוחן לבות: אצבעותיו למעלה בשעת מיתתו ואמר גלוי וידוע לפניך שלא נהניתי מהם אלא לשם שמים (כתובות קד, א). עד כאן לשון הטור:

ועל דרך זה יש לפרש ג"כ המשנה בברכות (נד, א) ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך (דברים ו, ה) בשני יצריך ביצר טוב וביצר הרע, רצה לומר אפילו בעסקים החומריים הבאים מצד היצר הרע כמו אכילה ושתיה ומשגל ורדיפת הממון יהי' לתכלית אהבת הש"י, וכמו שפירש הרמב"ם המאמר בכל דרכיך דעהו אפילו לדבר עבירה:

ומזה יתבאר מדרש (ויק"ר לה, א) מובא בילקוט ריש בחקותי חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך (תהלים קיט, נט), אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך, לדירה פלוני אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ואשיבה רגלי אל עדותיך. ויש לתמוה נמצא זו ההליכה לבתי כנסיות ולבתי מדרשות לא היתה בבחירת דוד רק הכרחיים. עוד קשה וכי בכל יום ויום מתחדש נס הזה שהיו רגליו מהפכות רצונו. עוד קשה כיון שראה דוד כן בכמה וכמה פעמים, אם כן היה לו למנוע שוב לילך למקום ולדירה פלונית מאחר שראה כמה פעמים שבעל כרחו רגליו משיבות אותו לבתי כנסיות ולבתי מדרשות דוקא:

אלא הענין הוא, לכל מקום שרצה לילך דוד המלך ע"ה לעשות עסקיו שם הלך ועשה מה שלבו חפץ, כי משא ומתן גדול הי' לו, ובפרט מלך גדול ואדיר כמוהו. אבל אמר, שתכלית משא ומתן שלו היה בשביל קיום בתי כנסיות ובתי מדרשות, להיות לוחם מלחמת ה' בעד עמו ישראל ולהתעסק בצרכיהם. זהו מה שאמר היו רגלי מביאים אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, לא שנתהפך לילך ממקום שהיתה כוונתו לילך שמה, רק סיבת הליכה זו היה בשביל זההגה"האמנם יש לי לפרש מאמר הזה גם כן על דרך הא דאיתא בברכות (ה, א), אם רואה אדם יסורים באים עליו, יפשפש במעשיו. פשפש ולא מצא, יתלה בעון ביטול תורה. ורגל שהזכיר בזה הפסוק, רצה לומר סיבה, כמו (בראשית ל, ל) ויברך ה' אותך לרגלי, פירושו לסיבתי. ותהי' הכוונה, כי אמר דוד, חשבתי דרכי (תהלים קיט, נט), רצה לומר פשפשתי בכל דרכי בכל מעשי ולא מצאתי מאומה. על כן אשיבה רגלי, רצה לומר הסיבה שלי שבאו הייסורים, אל עדותיך, בשביל עדותיך שהיא התורה, וכמו שאמרו יתלה בביטול תורה. על זה אמר בעל המאמר, בכל יום הייתי מחשב ומעיין בכל עסקיי שהייתי עוסק במקום פלוני ובדירה פלונית, ולא מצאתי שום חטא. והייתי מחפש, ומצאתי הסיבה בשביל בתי מדרשות, דהיינו ביטול תורה. והזכיר גם כן בתי כנסיות שרומז על ביטול תפילה, אף שבמאמר דברכות לא הזכיר רק תורה, מכל מקום קרובים הן ודמיין להדדי. ועוד בית המדרש מוכן יותר לתפילה מבמקום אחר, וכדאיתא בברכות (ח, א) ובשבת (י, א) רבי אמי ורבי אסי אע"ג דהוו [להו] תליסר בי כנישתא כו', לא מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי. הרי בית הכנסת נכלל בבית המדרש::

כלל העולה, כל מעשיך יהיו לשם שמים, לא מבעיא במעשה קיום התורה והמצוה שיהיה כל המעשה לשם שמים, רצוני לומר שלא יתערב במעשה הטוב שום נטיה לחיצוניית דהיינו ליראת העונש ואהבת השכר או איזה ענין שיהיה, רק יהיה מתחילה ועד סוף הכל קודש לה'. וזהו שאמרו כל מעשיך יהיו לשם שמים. אלא אף זו בעובדא דחול, דהיינו בעסקיו דהיינו במאכלו ומשתהו ומשגל והרבה כמוהם יהיו לשם שמים, ויהיו חולין שנעשו על טהרת הקודש, נמצאו כל מעשיו שעושה כל ימיו הם לשם שמים: